

**ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ
ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΕΥΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ
ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

**Ένας άνθρωπος
που δεν στοχάζεται για τον εαυτό του
δεν στοχάζεται καθόλου».
Oscar Wilde**

**Σπανάκη Βιργινία
Αναπληρώτρια Προϊσταμένη ΚΕ.Δ.Δ.Υ.
Ν. Ηρακλείου**

Τι είναι το ημερολόγιο αναστοχασμού;

Ο όρος “ημερολόγιο αναστοχασμού (η.α.)” χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα “εργαλείο”, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας ειδικευόμενος ή ένας νέος εκπαιδευτικός στην προσπάθειά του να διατηρήσει και να προστατέψει από τη φυσιολογική λειτουργία της λήθης σημαντικές εμπειρίες, σκέψεις, ιδέες, αντιλήψεις και γνώμες, τις οποίες καταγράφει σε φυσικό ή ηλεκτρονικό μέσο ή καταχωρεί με τη χρήση εναλλακτικών μεθόδων.

Τις καταγραφές του αυτές, στη συνέχεια, μπορεί να τις επεξεργαστεί, ο ίδιος ή / και να συνεργαστεί με άλλα πρόσωπα, προκειμένου να τις εμπλουτίσει, συζητώντας με ειδικευόμενους ή δεχόμενος συμβουλευτική από εμπειρογνώμονες ή τους διδάσκοντες στο Πρόγραμμα Ειδίκευσης. Στη συνέχεια θα πρέπει να προσπαθήσει να σταθεί κριτικά απέναντι στην καταγραμμένη αυτή πραγματικότητα. Οι καταγραφές σε ημερολόγιο αποτελούν μια κοινή πρακτική που ακολουθείται, με τη μία ή την άλλη μορφή, από την εποχή της ανακάλυψης της γραφής. Η χρήση, ωστόσο, του αναστοχασμού με βάση το η.α. σε σχολικά πλαίσια και ιδιαίτερα σε διαδικασίες εξειδίκευσης, με συστηματικό τρόπο και συγκροτημένη μεθοδολογία, καταγράφεται ως σχετικά νέα προσέγγιση.

Ποια είναι η χρήση του η.α.

Το η.α. στα χέρια του ειδικευόμενου και κάθε παιδαγωγού επισημαίνει και αναδεικνύει σημαντικές ή λιγότερο σημαντικές στιγμές της σχολικής καθημερινότητας και μας δίνει την ευκαιρία να την προσεγγίσουμε, σε άλλο χρόνο, με διεισδυτική και κριτική ματιά.

Το η.α. είναι ένα πολύτιμο εργαλείο το οποίο, αν το χρησιμοποιήσουν κατάλληλα οι εκπαιδευτικοί θα είναι σε θέση να αντλήσουν βοήθεια στη διαδικασία του αναστοχασμού, την προσωπική μας εμπλοκή στο σχεδιασμό, την κατάρτιση, την υλοποίηση, τη διαμορφωτική και την τελική αξιολόγηση της διδασκαλίας. Στην ουσία πρόκειται για ένα δυναμικό ερευνητικό εργαλείο, χρήση του οποίου μπορεί να μας εισάγει σε μια διαδικασία έρευνας δράσης.

Στόχοι του η.α

- (α) Πολύτιμη πηγή εναλλακτικής αποτίμησης με σκοπό τον έλεγχο της κατανόησης από τους μαθητές βασικών εννοιών.
- (β) Ευκαιρία βελτίωσης των στρατηγικών και της μεθοδολογίας αλληλεπίδρασης με τους μαθητές (Boudourides, 1998· Steele, 2005).
- (γ) Ενισχύει τις διασυνδέσεις της θεωρίας με την πρακτική
- (δ) Προάγει τη βαθιά γνώση και την κριτική σκέψη (Andrusyszyn & Davie, 1997· Halva-Neubauer, 1995).
- (ε) Αναπτύσσει την επαγγελματική επάρκεια των υποψηφίων και των νέων εκπαιδευτικών.

Εργαλεία αποτίμησης της παιδαγωγικής διδασκτικής διαδικασίας

1. η παραγωγή σχολικής εφημερίδας
2. το ιστολόγιο – blog
3. το «τετράδιο επικοινωνίας» σχολείου – οικογένειας
4. ο «φάκελος εργασιών του μαθητή» – portfolio
5. το «φάκελος εργασιών του εκπαιδευτικού» - Teacher Portfolio
6. επαγγελματικό ημερολόγιο
7. το ηλεκτρονικό ημερολόγιο - electronic portfolio

Είδη καταγραφής στο η.α.

- Σχεδιασμός ενέργειας ή δράσης
- Άμεση παρατήρηση
- Ενέργεια
- Αναστοχασμός

Τι καταγράφουμε στο η.α.;

Οι καταγραφές στο ημερολόγιο μπορεί να παραπέμπουν σε στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει στη διάρκεια της διδακτικής μας παρέμβασης στην τάξη και τη συμμετοχή μας στις δραστηριότητες της σχολικής κοινότητας. Μπορούν να είναι και άλλων μορφών, όπως για παράδειγμα φωτογραφίες, εργασίες των μαθητών, δείγματα σχεδίων εργασίας που μας έχουν παραχωρήσει οι εκπ/κοί, ενημερωτικά τρίπτυχα του σχολείου κ. ά.

- Εκτενή περίληψη όσων συμβαίνουν στην καθημερινότητα της σχολικής κοινότητας, την οποία παρατηρούμε ή συμμετέχουμε στα δρώμενά της οι ίδιοι.
- Καταγραφές συζητήσεων που ακούσαμε προσωπικά, συζητήσεις που μας διηγήθηκαν άλλα πρόσωπα, συνεντεύξεις, σχεδιασμός δραστηριοτήτων, προγραμματισμός μαθημάτων, ατομικά προγράμματα εκπαίδευσης κ.ά. γεγονότα, τα οποία παρατηρούμε εμείς ή μας αφηγούνται οι συνεργάτες μας, άλλοι ειδικευόμενοι, οι εκπαιδευτικοί του σχολείου, οι διδάσκοντες της εξειδίκευσης, οι ίδιοι οι μαθητές και σημαντικοί άλλοι.
- Ερωτήσεις που μας έγιναν, θεματικές περιοχές για περαιτέρω μελέτη και έρευνα. Υποθέσεις, ιδέες, σκέψεις και λογισμοί.
- Διαγράμματα, σχεδιάσματα, νοητικοί χάρτες που χρησιμοποιήθηκαν για τη διδασκαλία. Άμεση παρατήρηση.
- Αναστοχασμός σε θέματα και ζητήματα που παρατηρήσαμε.
- Αναστοχασμοί από επαναληπτικές αναγνώσεις του ημερολογίου άμεσα μετά το μάθημα ή σε κατοπινό χρόνο.
- Σχεδιασμός για μελλοντικές ενέργειες ή έρευνα που θεωρούμε ότι μπορεί να γίνει στο μέλλον

Το ημερολόγιο περιέχει πληροφορίες που αναφέρονται στον εκπαιδευτικό ως επαγγελματία και ως ερευνητή. Περιέχει πληροφορίες που ο εκπαιδευτικός θεωρεί σημαντικές. Το ημερολόγιο περιγράφει τι κάνει ο εκπαιδευτικός στη διάρκεια της παρουσίας του στα σχολικά πλαίσια. Η χρήση του η.α. ως ερευνητικού εργαλείου απαιτεί μεγαλύτερη **συνέπεια, συνέχεια, μεθοδικότητα και σύστημα** στην τήρηση των καταγραφών.

Σκοπός καταγραφής στο η.α.

Ορισμένοι από τους λόγους οι οποίοι μας οδηγούν στην απόφαση τήρησης ημερολογίου περιοδικών καταγραφών μπορεί να είναι οι εξής:

- Να διατηρήσουμε τεκμήρια από τη διαδικασία υλοποίησης των διαδικασιών της ειδίκευσης, των σκέψεων που πραγματοποιήσαμε, ως αποτέλεσμα των εμπειριών στις σχολικές μονάδες και άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια ειδικής και γενικής εκπαίδευσης, καθώς και για ενδεχόμενη χρήση τους σε ερευνητικές διαδικασίες.
- Να διασφαλίσουμε ότι θα διαφυλάξουμε όσο το δυνατό περισσότερα στοιχεία για να τα χρησιμοποιήσουμε μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος ειδίκευσης προς κριτικό αναστοχασμό.
- Να εξασφαλίσουμε πληροφορίες, στοιχεία και δεδομένα, προκειμένου να τα χρησιμοποιήσουμε στη σχολική πράξη και σε ερευνητικές εργασίες.
- Να ενισχύσουμε τη δυνατότητα παρακολούθησης της προσωπικής μας εξέλιξης στη διάρκεια του προγράμματος και κατά τα πρώτα χρόνια της διδακτικής μας προσφοράς.

Ενδεικτικές μορφές του η.α.

Η μορφή του η.α. δεν είναι πάγια και συγκεκριμένη.

Οι εγγραφές μπορεί να γίνονται σε ένα απλό τετράδιο, ένα σημειωματάριο με σκληρό εξώφυλλο ή ακόμη και σε ντοσιέ με ανταλλακτικά φύλλα.

Η χρήση των φορητών υπολογιστών μας επιτρέπει να χρησιμοποιούμε τους πλέον διαδεδομένους επεξεργαστές κειμένου, αλλά και πιο εξελιγμένα συστήματα.

Σε περίπτωση που δεν διαθέτουμε φορητό υπολογιστή μπορούμε να κρατάμε σημειώσεις και να τις μεταφέρουμε, στον επιτραπέζιο υπολογιστή μας αμέσως μετά τη συνάντηση ή το μάθημα.

Πλεονεκτήματα του η.α.

Η εφαρμογή του η.α. - στην παραδοσιακή και στην ψηφιακή του μορφή και τις διάφορες παραλλαγές του- προσφέρει στον εκπαιδευτικό της πρώτης γραμμής πολλά πρακτικά πλεονεκτήματα.

Η πρόοδος της τεχνολογίας αναδεικνύει το η.α. ως ιδιαίτερα δυναμικό εργαλείο δίνοντάς του τη δυνατότητα να διασυνδέει τάξεις, εκπαιδευτικούς και τους σημαντικούς άλλους, ακόμη και αν αυτοί βρίσκονται σε άλλη περιοχή ή και σε άλλη χώρα. Παράλληλα, η ευελιξία που προσφέρει η τεχνολογία επιτρέπει τη χρήση του ανάλογα με την αρχική σκοποθεσία και στοχοθεσία και επιπλέον επιτρέπει η σκοποθεσία και η στοχοθεσία αυτή να τροποποιείται όταν οι συνθήκες το επιβάλλουν.

Η δυνατότητα απόκτησης δεξιοτήτων έρευνας ενισχύει τη δυνατότητα του εκπαιδευτικού να εξελιχθεί σε επαγγελματία και εμπειρογνώμονα.

Για να γίνει αυτό δυνατό οι εκπαιδευτικοί είναι ανάγκη να:

- αναστοχάζονται σε σχέση με τις πρακτικές και τις αλληλεπιδράσεις που συμβαίνουν στις σχολικές μονάδες και τα άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια, δηλ. με ό,τι γίνεται, λέγεται και γράφεται,
- διαμορφώνουν τον προγραμματισμό δράσεων με τρόπο που να βασίζεται σε αναστοχασμό πάνω σε εμπειρίες στις σχολικές μονάδες και τα άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια, και στη γνώση που έχει αποκτηθεί,
- υλοποιούν τις ενέργειες και τις δράσεις τις οποίες έχουν προγραμματίσει και,
- φροντίζουν να διατηρούν τις καταγραφές τους από τις σχολικές μονάδες και τα άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια, οι οποίες και αποτελούν επένδυση στη γνώση.

Τι σημαίνει η διαδικασία τήρησης η.α.;

- Καταγράφουμε, διερευνούμε και αναστοχαζόμαστε πάνω στις πρακτικές μας,
- Εξασφαλίζουμε ένα εργαλείο αυτοπαρατήρησης, το οποίο θα μας φανεί πολύτιμο κατά τη διαδικασία του αναστοχασμού με αντικείμενο τις πρακτικές μας.
- Αποκτούμε εμπειρία και αυτοπεποίθηση ως προς τις δυνατότητες συμμετοχής μας σε ερευνητικά projects, ως προς την καταγραφή ερευνητικών δεδομένων και ως προς την εξασφάλιση δεδομένων τα οποία θα μας χρειαστούν.
- Αποτελούν εργαλείο ενδυνάμωσης της ταυτότητάς μας ως ερευνητή μέσα από τη διαδικασία ανταλλαγής απόψεων και εμπειριών με τους συναδέλφους μας και με το προσωπικό των ΣΜΕΑΕ και των άλλων πλαισίων ειδικής εκπαίδευσης.
- Εμπλεκόμαστε σε διαδικασίες υποστήριξης των μαθητών των ΣΜΕΑΕ και των άλλων πλαισίων ειδικής εκπαίδευσης, σε συνεργασία με τους συναδέλφους μας και το άλλο προσωπικό, μέσα από μια αλληλεπίδραση με κριτική διάθεση.

Με ποιο τρόπο και ποιες διαδικασίες τηρούμε το ημερολόγιο αναστοχασμού;

Είναι σημαντικό να σημειώνουμε σκέψεις, περιστατικά, απόψεις, γεγονότα Στο η.α. με τρόπο **συστηματικό**. Είναι χρήσιμο να κρατούμε σημειώσεις σε κάθε περίπτωση κατά την οποία έχουμε αποφασίσει να χρησιμοποιήσουμε το συγκεκριμένο υλικό για λόγους πρακτικούς ή με διάθεση ερευνητική, αλλά και για να διαφυλάξουμε σημαντικά στοιχεία από την παρουσία μας και τη συμμετοχή μας στα δρώμενα εντός των σχολικών κοινοτήτων και σε άλλα πλαίσια εκπαίδευσης.

Καταγραφές μπορούν να γίνουν στο ημερολόγιο ακόμη και σε περιπτώσεις που δεν έχουμε να σημειώσουμε κάτι ιδιαίτερα σημαντικό. Στις περιπτώσεις που καταγράφουμε ζητήματα ρουτίνας, χωρίς ιδιαίτερο νόημα εκ πρώτης όψεως, ακόμη και η απουσία σημαντικών γεγονότων μπορεί να μας οδηγήσει σε συμπεράσματα και στην ανάδειξη σημασίας.

Προβλήματα που προκύπτουν στο η.α.

1. Ελλείμματα ως προς την ανταπόκρισή μας στη σκοποθεσία και στοχοθεσία του η.α.
2. Ενίσχυση της επαγγελματικής μας ανάπτυξης.
3. Ενίσχυση της ενδοσχολικής συνεργασίας.
4. Αποφυγή της φυσικής μνημονικής απαξίωσης των εμπειριών μας.
5. Παρανοήσεις της έννοιας και της χρησιμότητας συμπερίληψης στο η.α χαρακτηριστικών 'τεκμηρίων'.
6. Ανεπαρκής ή ακατάλληλη αναφορά στα γεγονότα που προηγήθηκαν του επεισοδίου και τα πρόσωπα που παρευρίσκοντο στο επεισόδιο.
7. Ανεπαρκής χρησιμοποίηση των ευκαιριών συγκέντρωσης υλικού για την υποστήριξη και ενίσχυση της ευρύτητας και του βάθους αναστοχασμού.
8. Το η.α. έχει πάρα πολλά καταγραμμένα επεισόδια και παραδείγματα άμεσης παρατήρησης με ανεπαρκή τεκμηρίωση. Η ποσότητα στηρίζεται σε βάρος της ποιότητας.
9. Το η.α. περιέχει μόνο παραδείγματα άμεσης παρατήρησης.

10. Το η.α. περιέχει απλές καταγραφές παραδειγμάτων ή μοιάζει περισσότερο με κατάλογο με συνοπτικές καταγραφές επεισοδίων.
11. Τα περιεχόμενα του η.α. δεν δείχνουν να παράγεται κάποιο αξιόλογο αποτέλεσμα από τα σχόλια και την επεξεργασία των παραδειγμάτων για τους συνεργαζόμενους εκπαιδευτικούς.
12. Οι συνεργαζόμενοι εκπαιδευτικοί δεν είναι επαρκώς βέβαιοι για τις διαδικασίες επιλογής των επεισοδίων και των παραδειγμάτων του η.α.
13. Οι συνεργαζόμενοι εκπαιδευτικοί νιώθουν εξαντλημένοι από την υπερπροσπάθεια για προαγωγή της διδασκαλίας και διαμαρτύρονται για την τήρηση του η.α.
14. Κατά την τήρηση του η.α. δημιουργούνται προβλήματα που σχετίζονται με το μέσο καταγραφής του η.α.

Εξετάστε τις εναλλακτικές επιλογές. Συζητήστε με τους άλλους εκπαιδευτικούς και συμφωνήστε σε εναλλακτικούς τρόπους καταγραφής για το η.α.

Συλλέξτε παραδείγματα από λιγότερα επεισόδια με βελτιωμένη ποιότητα καταγραφής και περισσότερους και περισσότερο επεξεργασμένους αναστοχασμούς και ενέργειες εμπλουτισμού της διαδικασίας τήρησης και χρήσης των αποτελεσμάτων του η.α.

Συζήτηση, προτάσεις για το μέλλον

Το ημερολόγιο αναστοχασμού, στις διάφορες μορφές του, δεν χρησιμοποιείται στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Θεωρούμε ότι η πλέον πιθανή εξήγηση βρίσκεται στην απουσία του από τις παραγωγικές σχολές των εκπαιδευτικών, στα Πανεπιστήμια και τα Διδασκαλεία. Ένας επιπλέον λόγος είναι η παράλειψη μιας έστω και στοιχειώδους αναφοράς στην εκπαιδευτική νομοθεσία, με την οποία να γίνεται δυνατή η τήρησή του. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει μετατραπεί σε ένα 'σχολαστικό' σύστημα που αναζητεί συνεχώς τη διασφάλιση σε νόμους, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους.

Η απαξίωση της παιδαγωγικής ως κατευθυντήριας δύναμης της σχολικής καθημερινότητας οδηγεί και σ' αυτού του τύπου την υποβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Θεωρούμε, ωστόσο, ότι η διερεύνηση των αιτίων αυτής της απουσίας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί από εκείνους που η πολιτεία έχει τάξει να φέρουν σε πέρας το σημαντικό καθήκον της τεκμηρίωσης των τεκταινομένων στη σχολική κοινότητα. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι το Πανεπιστήμιο και οι θεσμοί έρευνας θα ασχοληθούν με τη σχολική κοινότητα.

Ενημέρωση γονέων για το η.α.

Οι γονείς πληροφορούνται για την τήρηση του η.α. και ανησυχούν ή συγχέουν το ζήτημα των καταγραφών και της επεξεργασίας των συμβάντων με το ζήτημα των προσωπικών δεδομένων του παιδιού τους.

Ενημερώστε τους γονείς για τη φιλοσοφία, τους σκοπούς του η.α.

Εμπλέξτε τους γονείς στη λήψη αποφάσεων για θέματα και ζητήματα που προκύπτουν στη διαδικασία αναστοχασμού με βάση την επεξεργασία των καταγραφών του η.α.

Ζητήστε από τους γονείς πληροφορίες για ζητήματα που αναδεικνύονται με τη διαδικασία του αναστοχασμού που προέρχεται από τη χρήση του η.α.

Αναφορές

1. Abrami, Philip C. Directions for Research and Development on Electronic Portfolios
Canadian Journal of Learning and Technology. Volume 31(3) Fall / automne 2005
2. Andrusyszyn, M., & Davie, L. (1997). Facilitating reflection through interactive journal writing in an online graduate course: A qualitative study. *Journal of Distance Education*, XII(1/2), 103-126.
3. Bigg Biggs JB. (1995). Assessing for Learning: Some Dimensions Underlying New Approaches to Educational Assessment. *The Alberta Journal of Educational Research*. Vol.XLI, No1.
4. Biggs JB. (1996). Enhancing Teaching Through Constructive Alignment. *Higher Education*.32.
5. Χαρούπιας Αριστείδης, (2009). Κανονισμός Δεοντολογία & Κατευθύνσεις Πρακτικών Ασκήσεων. Ετήσιο Επιμορφωτικό Πρόγραμμα στην Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση. Εργαστήριο Παιδαγωγικών και Ψυχολογικών Ερευνών και των Εφαρμογών τους, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.